

Lise Bostrup, *Hver fugl synger med sit næb. Farverige ordsprog til hverdagsbrug*, Vanløse, Forlaget Bostrup, 2022, 116 ss.

Duńskie piśmiennictwo przysłowioznawcze ma bogatą, wielowiekową tradycję, której początek datuje się na 1506 rok wraz z ukazaniem się pierwszego opracowania, przygotowanego przez Pedera Laale, które zawierało 1204 przysłów łacińskich i ich duńskich odpowiedników. Tym samym przysłowia duńskie weszły na stałe do europejskiego obiegu kultury i dorobku myśli humanistycznej.

Z perspektywy diachronicznej dorobek duńskiej paremiologii wykazuje wyraźną asymetrię w zakresie charakteru opracowań: dominują zbiory przysłów, które miały służyć różnym celom, skromnie zaś reprezentowane są publikacje z zakresu szeroko rozumianej teorii przysłowia. Prace paremiograficzne można podzielić na trzy grupy. Pierwszą z nich stanowią najstarsze antologie przysłów i zwrotów przysłowio- wych w źródłach drukowanych i rękopiśmiennych z XVI i XVII wieku. Same zbiory zachowały się niekiedy w kilku wersjach, niewiele jednak wiadomo o ich źródłach, sposobie gromadzenia i selekcji materiału językowego. Prawdopodobnie niektóre paremia były tłumaczeniami lub adaptacjami łacińskich pierwowzorów i powstały na potrzeby publikacji, inne są autentycznym materiałem, dokumentującym ówczesny uzus językowy. Niemniej stanowią one cenny materiał w badaniach nad historią języka, kultury i obyczajów, postaw społecznych i mentalności oraz transferu materiału paremiologicznego między kulturami. Druga grupa zbiorów to pokłosie aktywności folklorystów i badaczy dialektów, związanej ze znacznym wzrostem zainteresowania i popularności tego gatunku w XIX wieku w epoce romantyzmu. Dzięki panującej wówczas modzie na gromadzenie materiału paremiograficznego udało się wielu inicjatorom akcji zbierania twórczości folklorystycznej pozyskać unikalny materiał językowy w różnych częściach kraju, którego największym atutem jest autentyczność i regionalny charakter. Wiele z nich urozmaicało łamy ówczesnej prasy codziennej, periodyków czy wydawnictw okolicznościowych, jednak spora ich część do tej pory spoczywa w postaci rękopisów w archiwach w oczekiwaniu na opracowanie i publikację.

Trzecią grupę stanowią najnowsze zbiory o charakterze kompilacyjnym. Bazują one zasadniczo na materiale dwóch pierwszych grup, stąd należy je – biorąc pod uwagę źródło – traktować jako zbiory sekundarne. Swoją zawartością nie wnoszą w zasadzie nowych wątków do prac analitycznych żadnej z dyscyplin zaangażowanych w badania nad przysłowiami.

Recenzowane opracowanie wpisuje się ze względu na zawarty w nim materiał paremiologiczny w nurt publikacji trzeciej grupy. Inaczej należy ocenić koncepcję książki i jej przeznaczenie. Treść i układ tematyczny wyraźnie zdradzają zamiar i ambicje autorów, by ukazać dorobek duńskiej paremiografii wzbogacony o komentarz dotyczący kontekstu historyczno-kulturowego oraz o wywód z teorii przysłowia w celu zapoznania czytelnika z podstawami wiedzy o przysłowiu i jego statusie

w systemie frazeologicznym języka. Tak opracowana koncepcja merytoryczna jest mocną stroną książki i wyróżnia ją na tle wcześniejszych opracowań przysłowoznawczych o charakterze popularnonaukowym. Publikacja jest opracowaniem zbiorowym pod redakcją Lise Bostrup, autorami poszczególnych rozdziałów są członkowie stowarzyszenia sympatyków języka duńskiego *Den danske sprogekreds* (dendanskesprogkreds.dk) z Vanløse.

Recenzowana publikacja składa się ze wstępu (s. 6–7), sześciu rozdziałów właściwych, spisu literatury przedmiotu (s. 110–112) oraz biogramów autorów tomu (s. 113–115). Rozdział pierwszy (*Genren ordsprog*) wprowadza czytelnika w podstawy paremiologicznego opisu cech gatunkowych przysłów. Doskonałym pomysłem była segmentacja tekstu na skromne objętościowo podrozdziały, które poświęcone są poszczególnym cechom paremii. Ich nagłówki sformułowane w postaci pełnych zdań pozwoliły uniknąć rzeczowego stylu wywodu językoznawczego, oferując w zamian tekst utrzymany w konwencji swobodnej narracji o dużych walorach poznawczych. Komentarze omawiające językowe osobliwości przysłów są krótkie, zrozumiałe i poparte licznymi przykładami. W części poświęconej historii myśli paremiologicznej i dorobku paremiografii duńskiej czytelnik odnajduje liczne odniesienia do historii kultury duńskiej w zwartej i atrakcyjnej formie. Narracja przenosi nieco punkt ciężkości z językoznawczego ujęcia paremii na korzyść prezentacji znanych, cenionych i zasłużonych postaci duńskiej kultury i ich wkładu w przedmiotowy obszar (Peder Laale, Peder Syv, Mathias Moth, Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, Svend Grundtvig, Evald Tang Kristensen, Hans Christian Andersen).

Na zawartość rozdziału drugiego (*Temaer i ordsprog*) składa się przegląd treści przysłów oparty na porządkowaniu wątków zgodnie z podejściem onomazjologicznym. Spośród najbardziej znanych tematów omówiono bliżej językowo-kulturowe ujęcie siedmiu kręgów tematycznych: jedzenie, pogoda, pieniądze, alkohol, kot, diabeł, kobiety. Treść i przesłanie zebranych tematycznie przysłów są pretekstem do refleksji nad wybranym aspektem życia społecznego w przeszłości, która zwykle zwieńczona jest propozycją interpretacji przysłów w kontekście współczesnych realiów. Przedstawione spektrum tematyczne jest wprawdzie skromne, ale na tyle reprezentatywne, że mniej zorientowanym odbiorcom pokaże potencjał paremii, ich ludową proveniencję i wynikający z niej ogląd rzeczywistości, bardziej dociekliwych zainspiruje zapewne do własnych poszukiwań.

Studium przypadku jako podstawa metodologiczna rozdziału trzeciego (*Enkelte ordsprog*) zawęży przedmiot wywodu do analizy dwóch przysłów: „Man skal ikke kaste perle for svin” oraz „Kast dit brød på vandet”, które zostały szczegółowo rozpatrywane w kontekście społeczno-kulturowym i językowym z uwzględnieniem cech pragmatycznych. Rozdział kończy teza wskazująca na możliwość wielorakiej interpretacji treści niektórych przysłów.

Rozdział czwarty (*Forvanskede ordsprog*) jest wprawdzie tematycznie związany z kluczowym zagadnieniem książki, odbiega jednak nieco w swej kompozycji

od pozostałych części. Tekst utrzymany jest w konwencji omówienia publikacji i odnosi się do książki Nielsa Vogelsa *De to første mennesker på Jorden var Hans og Grete* (wyd. Borgen, 1983), na treść której składają się pisemne wypowiedzi uczniów w wieku 6–16 lat, w tym teksty zawierające błędy w użyciu przysłów. Autorka (Karin Louise Sigurskjold) komentuje jedenaście nieprawidłowo użytych przysłów i tym samym dotyka zagadnień frazeodydaktyki w kontekście nabywania kompetencji paremiologicznej przez rodzimych użytkowników języka w wieku szkolnym. Niektóre z jej obserwacji i konkluzji mogą być przydatne w dydaktyce języka duńskiego jako obcego.

Zawartość rozdziału piątego (*Beslægtede genrer*) stanowi przegląd kategorii frazeologicznych „spokrewnionych” z przysłowiami. W części wstępnej autorka rozdziału (Lise Bostrup) wyjaśnia różnice formalne między związkiem frazeologicznym a przysłowiem, po czym omawia cechy gatunkowe skrzydlatych słów, aforyzmów, mott, powiedzeń oraz welleryzmów. Wywód ogranicza się do najistotniejszych wyróżników, głównie w zakresie genezy i struktury, które pozwolą czytelnikom zidentyfikować specyfikę językową rozmaitych frazeologizmów o strukturze zdania oraz określić ich przynależność gatunkową. Na podkreślenie zasługują walory dydaktyczne tekstu. Krótkie i zwięzłe komentarze nie nużą, zaś zrozumiałe i poparte materiałem przykładowym wyjaśnienia nie wychodzą poza obszar kompetencji filologicznych absolwentów szkoły średniej. W treści rozdziału zabrakło choćby małego akapitu o antyprzysłowia, które obecne są w duńskiej paremiografii od co najmniej czterech dziesięcioleci, zarówno jako zbiory drukowane, jak i w zasobach internetowych.

W rozdziale szóstym (*Registre*) umieszczono spisy i zestawienia paremii zebranych według kryterium rozpoznawalności. Lista obejmuje – zgodnie z deklaracją autora (Dan Hellum) – jednostki paremiczne, które są wciąż obecne w komunikacji i obiegu kulturowym, stąd mogą się przydać w codziennej komunikacji przy recepcji lub tworzeniu tekstów. W rozdziale brakuje informacji, na jakiej podstawie materiał został wyselekcjonowany, stąd można przypuszczać, że zestawienie powstało w oparciu o kompetencje i intuicję autora lub całego zespołu redakcyjnego. Na pochwałę zasługuje sam pomysł opracowania listy przysłów, które należą do aktywnej części leksykonu rodzimych użytkowników języka. Jednak bez użycia obiektywnych kryteriów, takich jak listy frekwencyjne czy badania ankietowe można potraktować przytoczoną listę jedynie jako propozycję minimum paremiologicznego współczesnej duńszczyzny. Niewątpliwie przedstawiony materiał może być cenną pomocą dydaktyczną dla uczących się i nauczycieli języka.

Warto wspomnieć o stronie wizualnej publikacji i jej materiale ilustracyjnym. Barwne rysunki obecne we wszystkich rozdziałach wprowadzają urozmaicenie, podkreślają popularny charakter publikacji, a swoją estetyką wpisują się w konwencję, do której przyzwyczały nas inne zbiory związków frazeologicznych adresowane do czytelników spoza kręgu filologów. Dowcipne ilustracje dostarczają rozrywki, a ich przyjazna forma sprawia, że doskonale sprawdzają się jako przystępne i skuteczne

środki mnemotechniczne. Pewnym niedociągnięciem w zakresie opracowania typograficznego jest brak wyjustowania prawej krawędzi tekstu, co w profesjonalnych publikacjach nie powinno mieć miejsca.

Atutem opracowania jest zgrabne połączenie samego materiału paremiologicznego, licznych odniesień do historii kultury oraz rudymentariów z zakresu teorii szeroko rozumianych związków frazeologicznych. Zawartość publikacji zbliża się do koncepcji wieloaspektowego kompendium przysłowioznawczego o charakterze popularnym, którą udało się zrealizować bez nadmiernego obciążenia terminologią specjalistyczną, obszernego wywodu historycznoliterackiego oraz uciążliwego dla odbiorców nagromadzenia faktów i dat. Autorzy zachowują dystans do treści przysłów, to znaczy – nie uciekają się do nadmiernego gloryfikowania ich funkcji dydaktycznej i moralizatorskiej, nie poddają też nadmiernej krytyce ich częściowej utraty aktualności i niekiedy archaicznego charakteru. Przedstawione w książce aspekty są wprawdzie dalekie od kompletności, jednak sygnalizują potencjał materiału, który zainteresowani odbiorcy mogą zgłębiać we własnym zakresie, choćby w oparciu o spis literatury przedmiotu (s. 110–112).

Publikacja jest spójna pod względem doboru treści, objętości rozdziałów, stylu języka i szaty graficznej, a jej duży potencjał poznawczy przyciągnie czytelników o zróżnicowanych zainteresowaniach, pobudkach i motywacjach skłaniających ich do zapoznania się z tą częścią języka i kultury Danii. Odbiorcami opracowania mogą być nauczyciele, lektorzy języka duńskiego jako obcego oraz uczący się języka duńskiego w różnym wieku i na różnych poziomach zaawansowania, którzy mogą nabywać kompetencje paremiologiczne samodzielnie lub z nauczycielem. Omawiana publikacja ma duże szanse, by – zgodnie ze sformułowanym w podtytule przeznaczeniem treści tomu „na codzienny użytek” – służyć licznym odbiorcom w myśl zasady „uczyć bawiąc” w ich codziennych kontaktach z językiem i kulturą Danii.

Józef Jarosz

Uniwersytet Wrocławski

<https://orcid.org/0000-0002-7820-667X>